

О.П. Лозова

Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ВІЙСЬКОВИЙ ДОСВІД МИКОЛИ СЦІБОРСЬКОГО ТА ЙОГО КОНЦЕПЦІЯ ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ

© Лозова О.П., 2008

Розглядається діяльність М. Сціборського – учасника визвольних змагань 1917–1920 рр., українського націоналістичного руху у міжвоєнну добу та його концепція оборони держави.

The article deals the activity of M. Stsiborskiy – participant liberation fight of 1917–1920, Ukrainian nationalistic movement in the inter-war period – and his conception of the defense state.

В умовах незалежної держави, коли нова генерація українців постала перед необхідністю пошуку нових орієнтирів та ідеалів, важливе значення має вивчення досвіду українських рухів за незалежність, що активізувалися у першій половині ХХ століття.

Після поразки визвольних змагань 1917–1920 рр. на карті світу Україна існувала як територія, пошматована сусідніми державами. За кордоном опинилися десятки тисяч активних учасників руху за незалежність. Сприятлива політика деяких європейських країн дала їм можливість продовжити політичну діяльність, спрямовану на відродження української державності. У міжвоєнну добу український націоналізм як визвольний і об'єднувальний чинник став реакцією на поневолення чужинцями українських земель. Практика зародження та становлення націоналізму у цей період мало досліджена. Донині маловідомими залишаються багато постатей фундаторів ідеології українського націоналізму, серед яких — М. Сціборський, видатний діяч ОУН.

Про діяльність М. Сціборського як ідеолога-теоретика, організатора, публіциста писали учасники націоналістичного руху В. Мартинець [7], П. Мірчук [8], З. Книш [5], Ю. Артюшенко [1] та інші. У дослідженнях діяльності ОУН, опублікованих в Україні після здобуття незалежності, все частіше згадується ім'я Миколи Сціборського. Це праці Я. Шумелди [17], К. Бондаренка [3], Б. Червака [16], Р. Ковалю [6]. Останнім належить заслуга повернення призабутих імен багатьох учасників визвольних змагань, зокрема М. Сціборського. Якщо Б. Червак акцентує увагу на державотворчій праці діяча націоналістичного руху, то Р. Коваль додає цінні штрихи до ненаписаної ще біографії М. Сціборського.

Оскільки М. Сціборський прийшов у націоналістичний рух, уже маючи вагомий військовий досвід, він використав його в ідеологічно-організаційній та публіцистичній праці: обґрунтував власну концепцію майбутньої Української держави, націократичні засади її існування, особливу увагу приділивши захисту її інтересів, вноормуванню державного життя в ділянці оборони держави. Відображення саме цього напрямку багатогранної діяльності М. Сціборського є метою нашого дослідження.

М. Сціборський родом з Житомира. Тут, у 1915 році він закінчив 6 класів Першої житомирської гімназії, та покинувши цей освітній заклад, вступив до російської армії однорічником 1-го розряду. Закінчив Військову школу в 1916 році. Відтак служив у 1-му лейб-гренадерському Катеринославському імператора Олександра II полку 1-ї гренадерської дивізії гренадерського корпусу 2-ї російської армії. Двічі поранений під час бойових дій. Нагороджений

орденами Святої Анни 3 і 4 ступенів, Святого Станіслава 3 ступеня, Георгіївським хрестом 4 ступеня.

Восени 1917 року М. Сціборський очолив автономну національну частину, утворену з ініціативи старшин-українців, яких у гренадерському корпусі було значно менше, ніж росіян.

Одну з таких посад отримав при військовому міністрі Олександрові Жуковському, виконував обов'язки вартового старшини на засіданнях Кабінету Міністрів Всеволода Голубовича. Зауважував нечіткість у роботі міністерств, невідповідність деяких осіб своїм посадам, особливо тих, у кого не було військових знань і вищої освіти.

Після приходу до влади Павла Скоропадського М. Сціборський отримав посаду помічника повітового коменданта в Козелецькому повіті на Чернігівщині. Надії на тверду владу, які були спочатку, скоро втратили підґрунтя. Підписання гетьманом грамоти про федеративний зв'язок з найбільшовицькою Росією 14 листопада 1918 року спричинило відхід від нього багатьох українських патріотів, серед яких був і М. Сціборський.

М. Сціборський служив у кінноті Армії УНР. З 1920 року — підполковник. Був ад'ютантом командира 1-го кінного Лубенського полку імені Максима Залізняка 1-ї бригади Окремої кінної дивізії. Брав участь в осінній кампанії Армії УНР. 21 листопада 1920 року у складі армії інтернований на території Польщі. У 1924 році закінчив курси Академії генерального штабу Армії УНР. Старший ад'ютант штабу Окремої кінної дивізії М. Сціборський «виявив себе як бездоганний, національно-вихований старшина. Жодним карам не підлягав». Так написано у посвідченні, що йому видав командир Окремої кінної дивізії [12]. Належно оцінила працю М. Сціборського, яку він «приложив для української справи» і Рада Українського союзу студентів-емігрантів, скерувавши Сенатові Української господарської академії (УГА) в Подєбрадах прохання прийняти його до академії. Зверталася увага на «ті видатні здібності, які дадуть йому можливість, студіюючи в академії..., найти в ній розвиток та принести користь загальній справі» [13]. Незважаючи на те, що М. Сціборський не мав документа про середню освіту, він, склавши матуральні іспити, домігся права навчатися в УГА. У квітні 1929 року М. Сціборський успішно закінчив академію, отримавши диплом інженера-економіста.

УГА в Подєбрадах була справжнім центром, куди на студіювання прибували колишні інтерновані. Тут були представлені східні й західні українські землі, Буковина, Закарпаття. Професор академії Б. Іваницький, говорячи про зв'язок історії УГА з національно-визвольним рухом, зазначив, що це «історія тих, що колись присвятили свої скромні сили великій справі української державності... Злучилися досвід старих і сила та завзяття молоді, щоб створити осередки національної праці» [1, с. 382]. Йдеться насамперед про створення у листопаді 1925 року Легії Українських Націоналістів (ЛУН) у Празі. Подєбрадський осередок ЛУН став натхненником діяльності цієї організації. М. Сціборський, тоді студент УГА, був одним з ініціаторів, а згодом керівником Легії.

Початкова діяльність ЛУН ускладнювалася протистоянням в ній двох ідеологічних тенденцій: послідовників італійського фашизму та їх противників під лідерством М. Сціборського, які після довгих дискусій, отримали перемогу. За участю М. Сціборського в Легії на високому рівні була поставлена ідейно-пропагандистська робота. Введено обов'язковий ідеологічно-політичний вишкіл членів організації. Відзнакою Легії був щит в українських національних кольорах з державним тризубом та написом «Думка – думкою, меч – мечем».

Працюючи в ЛУН, М. Сціборський водночас брав активну участь у підготовці Конгресу Українських Націоналістів як об'єднавчого форуму усіх націоналістичних організацій, що діяли у той час. ЛУН взяла на себе роль консолідуючого чинника, навколо якого гуртувалися радикальні політичні сили. Досягнення головного завдання – повного визволення українського народу – мало відбуватися шляхом консолідованої боротьби всіх національно-державних сил з окупантами, створення суверенної соборної Української держави в її етнографічних та державних межах.

У Політичній платформі ЛУН заявлено про необхідність оборони національно-державної незалежності: «На охороні держави має стати озброєна нація: регулярна армія та флот, збудовані за

принципом єдиної національної військової повинності, та козацтво, там, де воно заховалося в своїх традиційних формах» [15].

У березні 1928 року в Подєбрадах відбувся надзвичайний з'їзд ЛУН, на якому ініційовано утворення Національно-Військового Союзу в ЧСР, завданням якого мала бути підготовка разом з іншими військовими організаціями, об'єднання українських вояків у єдину національно-військову організацію на засадах самостійності й соборності українських земель [4, с. 160].

ЛУН під керівництвом М. Сціборського взяла безпосередню участь у підготовці та проведенні Конгресу українських націоналістів, що проходив з 28 січня по 3 лютого 1929 року у Відні. ОУН мала відіграти роль консолідуючого чинника на шляху спільного та узгодженого виявлення волі націоналістичних осередків, які діяли в душі націоналістичної ідеології, але не були пов'язані формою єдиної організації. Вона об'єднувала сили, для яких ідеал власної держави перетворився в систему конкретних вимог нації.

Головував на Конгресі М. Сціборський. Його було обрано до Проводу Українських Націоналістів на чолі з полковником Євгеном Коновальцем, який на той час був Головою Начальної Команди Української військової організації. Це мало полегшити припинення діяльності УВО автоматичним влиттям усіх членів УВО, хто з цим погоджувався, у підпільну мережу ОУН. Однак деякі керівники УВО стояли за її збереження, тому вона проіснувала до початку 1930-х років.

Конспірація в роботі ОУН вимагала дисциплінованості й вишколеності. Випробування людей різними завданнями велося безупинно. Ці завдання мали переважно пропагандистський характер: поширення «летючок» антипольського характеру, антиадміністративних написів на публічних будинках міст Галичини й Волині (саме там зосередила свої сили Організація), щоб дати зрозуміти адміністрації ворожій держави: є сили, які завжди будуть нагадувати їй про беззаконня. Якщо мирні заклики не допоможуть, після них прийдуть бойові акції [2, с. 21].

Головні ідейні засади націоналістичного світогляду окреслювалися на сторінках націоналістичних видань «Національна Думка», «Державна Нація», «Самостійна Думка», і, особливо, часопису «Розбудова Нації». Саме тут були опубліковані праці М. Сціборського «Предпосилка національної революції», «Соборність психології та політики — основа націоналізму», основні положення яких він ширше розкрив у праці «Націократія», яка стоїть в одному ряду з «Призначенням України» Ю. Липи, «Націоналізмом» Д. Донцова та філософськими трактатами Ю. Вассіяна.

«Націократія» М. Сціборського — це політична студія, предметом дослідження якої є різні суспільні устрої: демократія, соціалізм, комунізм, фашизм, диктатура, націократія. Як відомо, 30–40 рр. ХХ століття — це епоха панування тоталітарних ідеологій, якими були московський комунізм та німецький фашизм. У своїй праці М. Сціборський розглядає італійську модель фашизму, коли ще не існувало різноманітних фашистських теорій про вищість арійської раси. Але вже у 1935 році, коли певні політичні сили могли використати ідеологію фашизму, М. Сціборський зауважив його негативні тенденції, наголошуючи на необхідності власної національної ідеології.

На сторінках газети «Українське Слово» М. Сціборський висміяв політиків, які вірили у великодушність Гітлера й чекали від фашистської Німеччини допомоги в реалізації планів стосовно відродження незалежності України [9, с. 405].

Після підписання пакту Гітлера зі Сталіном у 1939 році М. Сціборський друкує статтю «Кінець одної провокації», де підкреслює незалежність становища українського націоналізму. «Історія повторюється!... Не віднині існує злонамірена тенденція представляти український визвольний рух не як організований вислід самого факту існування великої української нації, а як штучний витвір різних закулісних «інтриг», зокрема німецьких... Оббріхуючи український націоналізм як сліпе знаряддя німецької політики, большевицька пропаганда водночас намагалася причепити йому марку «гітлеризму»... Український націоналістичний рух завжди стояв осторонь як від спекуляцій, так і від діточих захоплень у політиці» [9, с. 406].

Грунтовний аналіз політичних устроїв приводить М. Сціборського до необхідності ствердити принципову засаду українського націоналізму – будівництво устрою України на власних

оригінальних націократичних основах, творення «потужної й великої держави, що в стані була б кожночасно – через свою внутрішню скріпленість і зовнішню активність – найкраще здійснювати завдання Української Нації та захищати її інтереси перед іншими націями» [10, с. 81].

М. Сціборський був прихильником національної диктатури як форми політичного устрою, адекватної для перехідного періоду, що, як звичайно, сповнений об'єктивних і суб'єктивних труднощів на шляху закріплення та розбудови держави. Він пояснював: «Зміст національної революції не обмежується до безпосередньої боєвої акції, її завдання не кінчаються й на рішучому, збройному зриві нації до здобуття державності... Для цього націоналізм включає в програму національної революції далекойдучі державотворчі почини, що в стані були б всебічно скріплювати, розхитані окупаціями, організм нації, невпинно побільшувати її будуючі сили й здібності, змагатися за право свого розвитку й тоді, коли Українська Держава вже існуватиме... З початку диктатура матиме революційно-військовий характер зо всіма впливаючими з нього висновками. Її опорою буде створювана в процесі революції мілітарна сила нації й національно-революційні організації, що опанують під керівництвом загального проводу місцеві органи державного управління, громадські установи, професійні спілки, господарські підприємства і т. д. Згодом, після закінчення збройної фази національної революції, диктатура повільно переключатиметься на громадську базу» [10, с. 105].

Згідно з концепцією державного устрою, розробленою М. Сціборським, на чолі нації стоятиме Голова Держави. «Це буде Вождь Нації, найкращий з її синів..., що триматиме в своїх руках владу Держави... Він кермуватиме країною, репрезентуватиме її назовні, являтиметься Верховним Вождем її збройних сил» [10, с. 117].

Напередодні Другої світової війни, коли перед Україною постала реальна загроза опинитися в центрі протистояння Радянського Союзу та Німеччини, надзвичайної ваги набула необхідність вироблення власної тактики в умовах військових дій. М. Сціборський був одним із тих, хто розумів, що ні на яку зовнішню підтримку сподіватися не варто, а треба розраховувати на власні сили. Початок війни з більшовиками, хоч і дав надії на можливе зрушення на сході Європи, проте змушував бути якнайобережнішим у відносинах з німецькими фашистами. В Україну готувалися Похідні групи ОУН, які, використовуючи війну, мали бути готові кожної миті зникнути в підпіллі та обернути зброю як проти більшовиків, так і проти німців [2, с. 2]. В разі сприятливих обставин Похідні групи могли б виступити з готовими проектами державотворення в різних ділянках суспільно-політичного життя. Так виникла ідея написання Конституції, основного державницького документа. Цю справу керівництво ОУН доручило М. Сціборському.

Проект Конституції М. Сціборського складається з одинадцяти розділів, кожен з яких деталізує певну ділянку громадського, політичного і правового життя українського народу. Держава української нації будується на засадах націократії, основні засади якої – національна солідарність, понадкласовість і понадпартійність. За формою правління – це президентсько-парламентська держава.

Окремий розділ – унормування державного життя в ділянці оборони держави. Захист держави вважався почесним обов'язком громадянина України. Збройні сили України мають складатися з трьох родів військ: сухопутного, повітряного війська і морського флоту, а також ополчення, і використовуватися виключно для захисту держави, оборони її суверенності та цілісності її кордонів. Окремий закон повинен був визначити «способи ужиття збройної сили Держави при винятковому стані» [14]. Акцентувалася увага на необхідності суворой військової дисципліни, передбачалася відповідальність за переступи під час проходження військової служби на підставі окремого військового карного закону. У розділі, що стосувався обов'язків та прав громадян, наголошувалося, що всі громадяни зобов'язані бути вірними Державі. Спеціальні закони мали визначити рід, спосіб, порядок і час тривання служби військовозобов'язаних [14].

Отже, Микола Сціборський прийшов у націоналістичний рух з певним армійським досвідом, вишколеністю, розумів, що успіх визвольних змагань залежить від ідейно-політичної підготовки, уміння критично оцінити вартості та методи боротьби. Як ідеолог-теоретик націоналістичного руху він обґрунтував власну концепцію майбутнього Української держави, особливу увагу приділивши захисту її інтересів, внормуванню державного життя в ділянці оборони країни. Оригінальні

програмові документи ЛУН та ОУН, у розробленні яких брав участь М. Сціборський, його теорія державотворення актуальні й у нинішніх умовах розбудови та зміцнення Української держави.

1. Артюшенко Ю. *Легія Українських Націоналістів // Євген Коновалець та його доба.* — Мюнхен, 1974. — С. 382–390. 2. *Біла книга ОУН на зламі ХХ і ХХІ століть.* — К.: Кий, 2006. — С. 18–22. 3. Бондаренко К. *Діяльність Організації українських націоналістів напередодні і під час Другої світової війни (1938–1945): політичний та військовий аспект: Автореф. дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / Ун-т „Львів. політехніка”.* — Львів, 1997. — 17 с. 4. *З діяльності організацій // Розбудова Нації (Прага).* — 1928. — Ч. 4, квіт. — С.160–162. 5. Книш З. *При джерелах українського організованого націоналізму.* — Торонто: Срібна сурма, 1970. — 185 с. 6. Коваль Р. *Микола Сціборський // Багряні жнива Української революції.*— К.: Діокор, 2006. — С.300–306. 7. Мартинець В. *Ідеологія організованого й т. зв. волевого націоналізму.* — Вінніпег, 1954. — 200 с. 8. Мірчук П. *Нарис історії Організації Українських Націоналістів.* — Мюнхен, 1968. — Т.1: 1920–1939. — 636 с. 9. *На зов Києва.* — Торонто; Нью-Йорк: Новий Шлях, 1985. — С. 405–406. 10. Сціборський М. *Націократія.* — Париж, 1935. — 119 с. 11. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВОУ).* — Ф.3795. — Оп. 1. — Спр. 2002. — Арк. 3. 12. *ЦДАВОУ.* — Ф.3795. — Оп. 1. — Спр. 2002. — Арк. 7. 13. *ЦДАВОУ.* — Ф.3795. — Оп. 1. — Спр. 2002. — Арк. 19. 14. *ЦДАВОУ— Ф. 3833. Оп. 1. — Спр.7. — Арк. 5.* 15. *ЦДАВОУ.* — Ф. 4465. — Оп. 1. — Спр. 21. — Арк. 1. 16. Червак Б. *Державницький чин Миколи Сціборського.* — К., 1996.— 48 с. 17. Шумелда Я. *Похід ОУН на Схід.* — Львів, 1991. — С. 9.

УДК 94 (438) "192/193"

В.І. Стефанів

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гуманітарних і соціальних наук

ІНТЕГРАЛЬНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ТА РЕЛІГІЙНЕ ПИТАННЯ У ПОЛЬЩІ В 1920–1930 рр.

© Стефанів В.І., 2008

Проаналізовано розвиток та основні ідеї польських праворадикальних партій міжвоєнного періоду. Основну увагу у роботі приділено питанню розвитку націоналістичної ідеології та ролі релігійного чинника під час формування світоглядних ідей польських націоналістичних партійних організацій.

Ключові слова: інтегральний націоналізм, Польща, Друга Річ Посполита, Церква, Союз Великої Польщі, Національно-радикальний союз, Союз національного об'єднання.

The article analyzes the development and main ideas of the Polish right-radical party in the interwar period. The main focus of the research is the question of a nationalistic ideology and the role of religion in formation of the Polish nationalistic party organizations' ideas.

Питання стосунків Церкви, релігії та радикального націоналізму в міжвоєнний період було актуальним у більшості країн Центрально-Східної Європи. У цій роботі розглянемо ситуацію, яка склалася щодо цього питання у Другій Речі Посполитій, де стосунки радикальних націоналістичних організацій та представників духовенства мали доволі вагоме значення та неоднозначно трактовані в історіографії. Також це важливо і з огляду на те, що ситуація, яка